

Op zoek naar sporen uit 1897-1914 in Sluis, Knokke en Brugge

(verkorte versie van de Duitse tekst)

1897-1914: Zijn succesvolle jaren in Nederland en België

Alles begint met zijn vriend en studiegenoot van de Düsseldorffse Academie Johann Georg Dreydorff (1873-1935). Beïnvloed door zijn professor Eugen Kampf (1861-1933) besluit Dreydorff in 1897 zijn artistieke kennis te verdiepen in Sluis in Nederland, een gemeente in de buurt van Knokke in België.

Na zijn aankomst in Sluis ontstaat een briefwisseling tussen Dreydorff en Otto Linnemann (1876-1961), een andere vriend en kandidaat aan de Academie.

De brieven van Linnemann zijn verloren gegaan, die van Dreydorff maken niettemin deel uit van het Linnemannarchief. Ze zijn enerzijds een rijke bron aan informatie over het dagdagelijkse leven van een jonge artiest in het buitenland, anderzijds vertellen ze veel over de kameraadschappen tussen jonge vrienden en andere kandidaten van de Academie, die Dreydorff ook doorheen de jaren steeds weer bezochten.

Hij huurt eerst, samen met Leopold Biermann (1875-1922), een andere vriend, een klein appartement in het huis van de familie Bodderije in Sluis. Engstfeld is één van de eerste bezoekers. De twee vrienden schilderen en tekenen landschappen in de regio. Ze maken ook portretten van bepaalde familieleden van de familie Bodderije, zelfs de op sterven liggende vader (*7.12.1898). Later tekenen ze de weduwe en andere verwanten. Vele van deze zeer expressieve tekeningen maken deel uit van de archieven van Linnemann en Engstfeld.

Tallose informatie over personen, gebouwen en documenten in St. Anna ter Muiden zijn hier te vinden:

<https://www.sintannatermuiden.nl/index.php/Hoofdpagina>

Na zijn huwelijk met Gisbertha Weyers in 1902 bouwt Dreydorff een huis in Sint Anna. Zijn vriend Engstfeld bezoekt hem vaak en laat zich inspireren van het typische Vlaamse interieur bij het schilderen. Het originele interieur van dit huis is overgeleverd als kleine aquarel-tekening van Dreydorff en komt overeen met een reeks bewaarde interieurschilderingen en – tekeningen van Engstfeld. Dit huis in St. Anna ter Muiden in de Nederherenweg 5 is nauwelijks veranderd worden (stand 2019). Binnen is omgebouwd; de rode keramiektegels zijn gebleven. Sommige tegels zijn intussen buiten te vinden, andere werden opgeborgen.

Na zijn huwelijk beschikt Dreydorff over een tweede verblijfplaats in Knokke, België. In het gastenpension “Villa Céline” verwelkomen hij en zijn vrouw schilders. De voorbije jaren was het niet mogelijk te ontdekken waar dit pension precies stond.

Dreydorff en Engstfeld zijn niet de enige schilders in de regio rond Knokke. In zijn brieven vernoemt Dreydorff volgende artiesten:

- Eugen Kampf (1861-1933) - overtuigde meerdere van zijn leerlingen de regio te bezoeken
- Fritz Westendorp (1867-1926) - woonde er sinds 1893
- Max Stern (1872-1943) - tenminste één bezoek
- Leopold Biermann (1875-1922) - woonde er tot in 1904
- Paul Baum (1859-1932) - woonde in Sint Anna van 1895 tot 1914
- Julius Bretz (1870-1953) - tenminste twee verblijven bij de Dreydorffs
- Otto Sohn-Rethel (1877-1948) - meerdere verblijven bij de Dreydorffs, getuige bij het huwelijk van de Dreydorffs
- Ernst Oppler (1867-1929) - meerdere verblijven
- Alexander Essfeld (1874-1939) - tenminste één verblijf
- Albert Engstfeld (1876-1956) - van 1897 tot 1907 te gast bij Dreydorff, vanaf 1908 heeft hij een eigen stek in Brugge
- P. van Maanen (?), vaak te gast bij Dreydorff
- Een zekere „Götz“, ofwel is dit een voornaam ofwel een schoolvriend van Dreydorff vanop de Kunstacademie - Alfred Götz uit Frankfurt/M.

In een brief van 28 februari 1903 weigert Dreydorff de contacten met zijn collega's een "kolonie" te noemen, omdat elkeen op zijn eigen manier werkt en het geen echte "spirit rector" bestaat. Toch is hijzelf één van de spilfiguren tijdens deze verblijven, vooral omdat hij - en zo ook Westendorp en Baum - een eigen pension hebben waar hun collega's kunnen overnachten.

Een paar van de bovengenoemde kunstenaars worden overigens door Dreydorff en Engstfeld met veel gevoel voor humor gekarikaturiseerd.

Tijdens één van zijn bezoeken schildert Engstfeld het interieur van de Sint-Anna-kerk in Sluis, een schilderij dat een paar jaar later naar de Verenigde Staten wordt gescheept omdat de Telfair Foundation in Savannah het werk kocht. In een krantenartikel uit de jaren 20 wordt verwezen naar de verkoop van een "Processie" voor "Maison Doorn", sinds 1920 de woonplaats van de laatste Duitse keizer Wilhelm II tijdens zijn ballingschap in Nederland. Het kleine kasteel was toentertijd in het bezit van de Belgische adelfamilie Beaufort.

Ook tijdens zijn verblijven in Sluis blijft Engstfeld in contact met zijn familie en de kunstenaars in Düsseldorf. Hij is één van de oprichtende leden van de "Vrije Vereniging Düsseldorfse Kunstenaars 1904", een vereniging van schilders die zich willen bevrijden van de strikte regels die de markt domineren.

Na één van zijn bezoeken aan Sluis begint Engstfeld een notitieboekje waarin hij zeer nauwgezet alle vervaardigde werken, deelnames aan tentoonstellingen en verkopen documenteert. Hij start met twee succesverhalen: een interieur wordt gepubliceerd in één van de meest populaire familietijdschriften in Duitsland en tentoongesteld in Gdansk waar de lokale kunstvereniging het werk kocht voor 450 Reichsmark. Het

schilderij toont een inkijk in het "Maison Einsiedel" van Friedrich Flender, zijn vriend van dezelfde leeftijd en vereeuwigd één van de huishoudelijke werksters. Op dat ogenblik is het trio Engstfeld, Dreydorff en Linnemann al nauw verbonden met de ondernemersfamilie Flender uit Düsseldorf en huist er vaker. In 1932 trouwde Linnemanns dochter, Alexandra, met Flenders zoon Walther. Het is ook Friedrich Flender die de belangrijkste mecenas wordt van Engstfeld en die hem in verbinding brengt met andere industriëlen en bankiers.

Na zijn productieve en bevredigde verblijven in Sluis en Knokke besluit Engstfeld in 1908 naar Brugge te verhuizen, toentertijd place-to-be voor kunstenaars o.a. omwille van de bekende "Cercle Artistique Bruges" waarvan Engstfeld misschien lid wil worden. Uiteindelijk is Albert Engstfeld in 1908 reeds 32 jaar oud en ongehuwd – hoogste tijd dus om op eigen benen te gaan staan. Zijn relaties met Knokke en Sluis houdt hij in stand. Sinds 1890 reed van Brugge over Sluis naar Knokke en verder naar Heist meermaals per dag een intussen niet meer bestaande trein, die de schilder mogelijkheden gaf te reizen naar zijn vroegere woonplaatsen.

Hij lijkt snel in Brugge te integreren. Eerst woont hij in het stadscentrum in de "Sint Jacobstraat 62" en daarna verhuist hij naar "75 rue d'Ostende", vandaag "Ezelstraat 75". Hij wordt ook lid van de "Cercle Artistique Bruges" die hem uitnodigen naar hun tentoonstellingen.

De "Cercle Artistique Bruges" laat hem reeds in zijn eerste jaar in Brugge deelnemen aan hun zomertentoonstelling. Gestaag verhoogt hij zijn deelnames aan Europese tentoonstellingen, zo ook zijn prijzen en verkopen. Positief werken zich natuurlijk ook de positieve kritieken in verschillende kunstmagazines uit en de vermelding in de Duitse encyclopedie van kunstenaarsbiografieën van "Thieme/Becker" en de internationale tegenhanger "Bénézit." Werpt men een blik op zijn notitieboekje dan krijgt men bijna de indruk dat de schilder deze gouden jaren gebruikte om vele kunstwerken te produceren – niet daarvan uitgaand dat moeilijke jaren zouden volgen. In 1912 telt de "Lijst van kunstwerken" maar liefst 29 werken, in 1913 zijn het er 27 excl. schetsen en tekeningen.

Zijn belangrijkste kopers komen uit Duitsland, maar ook uit Zwitserland, Italië en Hongarije. Door zijn tentoonstellingen in Brugge, Brussel, Antwerpen en Knokke verovert hij ook de Belgische markt en verkoopt werken aan adellijke families en de industriële sector.

Weinig is, spijtig genoeg, overgeleverd betreffend zijn privéleven. Een enkele postkaart is het enige overblijfsel. Ook zijn dochter heeft hij nadien weinig over deze tijd verteld. Buiten kijf staat dat hij goed ingeburgerd was in het Brugse leven want hij sprak en schreef vloeiend Nederlands en Frans – vele boeken in beiden talen zijn gearhiveerd in zijn ouderlijk huis in Düsseldorf.

Of hij de roman "Bruges-la-Morte" van Georges Rodenbach, gepubliceerd in 1903 en zeer verbreid in die tijd, kende? Men vermoedt ja, vooral omdat hij verschillende schilderijen over Brugge maakte die sterke gelijkenissen vertonen met de foto's van de stad Brugge uit de eerste uitgave van dit boek.

Hij blijft reizen. Hij reist veel rond in Nederland en België, maar bezoekt ook Parijs, Londen, Amsterdam. Ook bezoekt hij zijn broer Hans die sinds 1909 in Wenen woont en waar Albert aan vele tentoonstellingen deelneemt.

1914: Een onverwachte en gedwongen vlucht

Deze succesvolle tijd in Brugge wordt abrupt afgebroken door de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog op 2 augustus 1914. De Duitse troepen bezetten Brugge op 14 oktober 1914 maar Engstfeld heeft de stad reeds plots verlaten begin augustus.

In documenten uit die tijd leest men vaak: "Na een avontuurlijk vlucht via Nederland begint hij zijn militaire dienst in Duitsland." Engstfeld vertelt ook zijn dochter steeds weer over deze vlucht, die in detail beschreven wordt in een brief van Dreydorff aan Linnemann. Deze brief is gedateerd van 10 augustus 1914 en opgesteld in Düsseldorf, waar Dreydorff een voorlopige verblijfplaats bij hun gemeenschappelijk vriend, Friedrich Flender, vindt.

Op 3 en 4 augustus 1914 zitten Engstfeld en zijn kameraad Emil Heiderich, Duitse ingenieur, technisch directeur en aandeelhouder in de cokesfabriek in Zeebrugge op een terras in Brugge. Plots duiken twee gewapende politiemannen op en arresteren Heiderich. Engstfeld rent onmiddellijk naar de huis van Heiderich waar hij zijn twee dochters en de huishoudster aantreft. Met geweld breekt hij de secretaire open, neemt geld mee en een paar waardevolle voorwerpen, waarna hij, samen met de 3 vrouwen de trein naar Knokke neemt, richting het pension van Dreydorff. Dreydorff treft hij niet aan omdat ook hij op de vlucht geslagen is. Daardoor maakt het vierkoppige gezelschap zich te voet op weg naar Nederland en komen nog 's nachts aan in Sint Anna, de andere verblijfplaats van Dreydorff. Daar zien de twee vrienden elkaar terug. De volgende morgen vlucht Engstfeld en zijn gezelschap verder en kruist de Schelde, waarna ze na een paar dagen aankomen in Düsseldorf. Dreydorff en zijn vrouw nemen dezelfde weg en komen een dag later aan.

De originele brief en een Duitse vertaling vindt U onder "Documenten."

Heiderichs lot is opgehelderd. Gelukkig werd hij niet gefusilleerd. Hij werd gevangen gehouden in Frankrijk in het interneringskamp "Île Longue" in de gemeente Crozon in het departement Finistère, waar hij geregistreerd stond als AD 29 - 9 R 45 - <http://www.ilelongue14-18.eu/>

(gemaakt op 21 januari 2025)